

SA's Leading Past Year

Exam Paper Portal

STUDY

You have Downloaded, yet Another Great Resource to assist you with your Studies 😊

Thank You for Supporting SA Exam Papers

Your Leading Past Year Exam Paper Resource Portal

Visit us @ www.saexampapers.co.za

SA EXAM
PAPERS

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

KEREITE YA 12

SESOTHO PUO YA LAPENG (HL)

PAMPIRI YA 2 (P2)

PUDUNGWANA 2011

MATSHWAO: 80

NAKO: dihora tse 2½

Pampiri ena e na le maqephe a 24.

DITAELO HO MOHLAHLUBUWA

1. Bala dintlha tse hlahellang leqepheng lena ka hloko PELE o qala ho araba dipotso.
2. Se ke wa latella ho bala pampiri yohle. Tadima pele karolo e hlahisang dikahare tsa pampiri leqepheng le latelang lena, mme o tshwaye dinomoro tsa dipotso tse botsitsweng dibukeng tseo o ithutileng tsona selemong sena. Ka mora hoba o etse sena, bala dipotso tseo, mme e be o kgetha tseo o ratang ho di araba.

3. Pampiri ena e arotswe DIKAROLO tse THARO, e leng:

KAROLO YA A: Dithothokiso (30)
 KAROLO YA B: Padi/Novele (25)
 KAROLO YA C: Tshwantshiso/Terama (25)

4. Araba DIPOTSO tse HLANO kaofela: Tse THARO (3) KAROLONG YA A, e le NNGWE (1) KAROLONG YA B le e le NNGWE (1) KAROLONG YA C ka mokgwa ona:

KAROLONG YA A: DITHOTHOKISO
 DITHOTHOKISO TSEO LE ITHUTILENG TSONA– Araba dipotso tse PEDI.
 TSEO LE SA ITHUTANG TSONA – Araba potso e le NNGWE.

KAROLONG YA B: PADI
 Araba potso e le NNGWE.

KAROLONG YA C
 Araba potso e le NNGWE.

5. KGETHO YA DIPOTSO MABAPI LE KAROLO YA B (PADI) LE YA C (TERAMA)

- Araba dipotso tsa padi le terama tseo o ithutileng tsona FEELA.
- Araba POTSO E LE NNGWE E TELELE le E LE NNGWE YA DIPOTSO TSE KGUTSHWANYANE. Haeba o araba potso e telele KAROLONG YA B, o lokela ho araba YA DIPOTSO tse kgutshwanyane KAROLONG YA C. Haeba o araba potso ya dipotso tse kgutshwanyane KAROLONG YA B, o lokela ho araba potso e telele KAROLONG YA C.

6. Sebedisa lenanenetefatso le leqepheng la 4 ho o thusa.

7. BOLELELE BA DIKARABO

- Dipotso tse telele tsa Dithothokiso di lokela ho arajwa ka mantswe a 250–300.
- Dipotso tse telele tsa Padi le Terama di lokela ho arajwa ka mantswe a 400–450.
- Bolelele ba dikarabo tsa dipotso tse kgutshwanyane bo tla laolwa ke kabo ya matshwao. Baithuti ba lokela ho tsepama potsong mme ba se ke ba tswa lekoteng.

8. Latela ditaelo tse qalong ya karolo ka nngwe ka hloko.
9. Nomora dikarabo tsa hao jwalo feela ka ha dipotso di nomorilwe pampiring ena ya dipotso.
10. Qala karolo e NNGWE le e NNGWE leqepheng le LETJHA, mme o sehe mola qetellong ya karolo ka nngwe.
11. Ngola ka mongolo o makgethe mme o balehang.
12. O eletswa ho sebedisa nako ya hao ka mokgwa o latelang:

KAROLO YA A: Metsotso e 40

KAROLO YA B: Metsotso e 55

KAROLO YA C: Metsotso e 55

LEQEPHE LA DIKAHARE:

Dintlha tse hlalisitsweng leqepheng lena di tla o thusa ho kgetha dipotso tseo o ratang ho di araba ntle le ho qobelleha hore o bale pampiri yohle.

KAROLO YA A: DITHOTHOKISO			
<i>Dithothokiso tseo mohlalobuwa a ithutileng tsona: Araba dipotso tse PEDI feela ho tsena.</i>			
NOMORO YA POTSO	MOFUTA WA POTSO	MATSHWAO	NOMORO YA LEQUPHE
1. Ba ile, ba ile	Mofuta wa potso e telele (ya moqoqo)	10	6
KAPA			
2. Ke a itshola	Mofuta wa dipotso tse kgutshwane	10	7
KAPA			
3. Majakane	Mofuta wa dipotso tse kgutshwane	10	8
KAPA			
4. Mmadiberwane	Mofuta wa dipotso tse kgutshwane	10	9
MMOHO LE			
<i>Thothokiso eo mohlalobuwa a sa ithutang yona: Araba potso e le NNGWE ho tse pedi tsena.</i>			
5. Ngwana lehlaswa	Mofuta wa potso e telele (ya moqoqo)	10	10
KAPA			
6. Ngwana lehlaswa	Mofuta wa dipotso tse kgutshwane	10	11
KAROLO YA B: PADI/NOBELE			
<i>Araba potso e le NNGWE feela bukeng eo o ithutileng yona.</i>			
7. <i>Botsang lebitla</i>	Mofuta wa potso e telele (ya moqoqo)	25	12
KAPA			
8. <i>Botsang lebitla</i>	Mofuta wa dipotso tse kgutshwane	25	12
KAPA			
9. <i>Diepollo</i>	Mofuta wa potso e telele (ya moqoqo)	25	14
KAPA			
10. <i>Diepollo</i>	Mofuta wa dipotso tse kgutshwane	25	15
KAPA			
11. <i>Mme</i>	Mofuta wa potso e telele (ya moqoqo)	25	17
KAPA			
12. <i>Mme</i>	Mofuta wa dipotso tse kgutshwane	25	17
KAROLO YA C: TSHWANTSHISO/TERAMA			
<i>Araba potso e le NNGWE feela bukeng eo o ithutileng yona.</i>			
13. <i>Seyalemoya</i>	Mofuta wa potso e telele (ya moqoqo)	25	19
KAPA			
14. <i>Seyalemoya</i>	Mofuta wa dipotso tse kgutshwane	25	20
KAPA			
15. <i>Haeso Mafotholeng</i>	Mofuta wa potso e telele (ya moqoqo)	25	22
KAPA			
16. <i>Haeso Mafotholeng</i>	Mofuta wa dipotso tse kgutshwane	25	22

LENANENNETEFATSO

Sebedisa lenanennetefatso lena ho nnetefatsa hore na e fela o arabile dipotso tse hlokehang.

KAROLO YA	NOMORO TSA DIPOTSO	PALO YA DIPOTSO TSE LOKELANG HO ARAJWA	TSHWAYA (√)
A: DITHOTHOKISO (<i>tseo o ithutileng tsona</i>) (Potso e telele (ya moqoqo) KAPA dipotso tse kgutshwane)	1–4	2	
A: DITHOTHOKISO (<i>tseo a sa ithutang tsona</i>) (Potso e telele (ya moqoqo) KAPA dipotso tse kgutshwane)	5–6	1	
B: PADI/NOVELE (Potso e telele ya moqoqo KAPA ya dipotso tse kgutshwane)	7–12	1	
C: TSHWANTSHISO/TERAMA (Potso e telele ya moqoqo KAPA ya dipotso tse kgutshwane)	13–16	1	
PALO YOHLE YA DIPOTSO TSE LOKELANG HO ARAJWA.		5	

ELA HLOKO: O tshwanetse hore o be o arabile potso e le NNGWE KAROLONG YA B le potso e le NNGWE KAROLONG YA C tseo e leng mofuta wa potso e telele (ya moqoqo) le mofuta wa dipotso tse kgutshwane dikarolong tsena.

KAROLO YA A: DITHOTHOKISO

Karolong ena o botsitswe dithothokiso tse TSHELETSENG (POTSO YA 1–6). Araba dipotso tse THARO feela karolong ena.

ELA HLOKO:

Kgetha mme o arabe dipotso tse PEDI feela dithothokisong tseo o ithutileng tsona selemong sena (POTSO YA 1 ho isa ho POTSO YA 4); e be o tswela pele ho kgetha le ho araba potso e le NNGWE feela dithothokisong tseo o sa ithutang tsona (POTSO YA 5 kapa POTSO YA 6).

POTSO YA 1

Bala qotso ena ka hloko e be o araba dipotso tse e latelang.

Ba ile, ba ile – PM Ramathe

- 1 Di ile dithathohatsi re setse,
- 2 Re setse re hlopheha re otlwa,
- 3 Re tulwa re tujwa,
- 4 Kajeno fiifi le bofiifi di re aparetse.

- 5 Ba ile, ba ile re setse,
- 6 Re setse re bina sa mehla sefela,
- 7 Fela sa tshotleho fatsheng la rona bofeela,
- 8 Ekgepeta fatsheng la Faro re setse.

- 9 A ile makgotla a Iseraele a ile,
- 10 Nyeloi la Modimo le ba eteletse pele ba ile,
- 11 Topallo ya leru motsamaisi wa bona,
- 12 A ile makgotla le tumelo ya bona.

- 13 A ile makgotla a Iseraele,
- 14 A ile le Moshe le Arone sebele,
- 15 Ditloholo tsa Teduputswa Kokonono bahale,
- 16 Fate sehlo mothapo wa Iseraele.

- 17 A ile makgotla a Iseraele a ile,
- 18 Re setse bopong la lewatle,
- 19 Re setse re disitse ditopo bongata mawatleng,
- 20 Re kganathetse madi, re tlamuretse mahlwele.

Sekaseka thothokiso ena ka ho qoqa ka makgabane/bonono/dihlomo/dibetsa/bokgabo ba bothothokisi boo sethothokisi se bo sebedisitseng thothokisong ena mme o be o totobatse bohlokwa ba makgabane ao. Karabo ya hao e be mantswe a 250–300.

[10]**KAPA**

POTSO YA 2

Bala qotso ena ka hloko e be o araba dipotso tse e latelang.

Ke a itshola – TJ Mahapa

1 O na be o kula moahisane,
 2 O lla ka lengole o qakehile,
 3 O re ntho ka maleng e a o tsamaya,
 4 Nna jwalo ka moahisane ka iteka,
 5 Hoba wa makgonthe Mosotho o buile kgale,
 6 Matlo ho tjha mabapi;
 7 Ba ka boroko ka bo tela,
 8 Phelo ba hao bo le tsietsing ngwaneso,
 9 O nwele parafini o nwele sepiriti,
 10 Koloji ka e batla ka ya ka tjhelete,
 11 Tlong ya kokelo ka o lefella,
 12 Kajeno o fodile o a mphoqa,
 13 O re ke ne ke mathisa bohata ke moloji,
 14 O re ke nna ya o loileng kgale,
 15 Ka hoo ke leka ho pata boloi ba ka,
 16 Ruri ke a itshola nna ngwana batho,
 17 Thuso ya ka e mphetohetse moloji.

- 2.1 Qolla melathothokiso e mmedi feela eo ho yona sethothokisi se sebedisitseng anastrofi thothokisong ena. (2)
- 2.2 Lentsweng lena '*Phelo*' molathothokisong wa 8 sethothokisi se sebedisitse kgonyetso. Fana ka bohlokwa bo le bong feela ba sebetsa sena sa bothothokisi. (2)
- 2.3 Bolela mofuta wa phetapheto e fumanwang molathothokisong wa 9. (1)
- 2.4 Moleng wa 6 sethothokisi se sebedisitse maele '*Matlo ho tjha mabapi*'. Maele ana a matlafatsa jwang seo sethothokisi se se hlahisang meleng ya 1–5. (2)
- 2.5 Ho ya ka sehalo sa thothokiso ena, sethothokisi se:
- Kgetha karabo e nepahetseng ka ho fetisisa ho tsena mme o ngole tlhaku feela e nepanang le yona.
- A thabetse moahisane.
 B makatswa ke ho hloka nnete ha moahisane wa sona
 C bua le motswalle wa sona ka moahisane
 D phetela babadi ka moahisane? (1)
- 2.6 Akaretsa seo sethothokisi se llang ka sona mona ka polelo e le nngwe. (2)

[10]**KAPA**

POTSO YA 3

Bala qotso ena ka hloko e be o araba dipotso tse e latelang.

Majakane – T Leballo

- 1 Ditshepe tsa lla kekeu keu,
 2 Hohle ha utlwahala lekekeu keu,
 3 Borwa Botjhabela ke bonyeunyeu,
 4 Bonyeunyeu ke ba bana ba boMaria,
 5 Bonyeunyeu ke ba bana ba boJosefa.
- 6 Bonang moaparo botle paka kgotso,
 7 Bonang moaparo botle paka lerato,
 8 Bonang seema ha ba hlaha ka makgalo,
 9 Ba le rosari melaleng paka tumelo,
 10 Ba le difapano mahetleng paka toka.
- 11 Boikaketsi ke ba eng mokaneka,
 12 Boikaketsi ke ba eng ngwaneso,
 13 O rera toka pelo e emere lefu,
 14 O rera pholoso moya o le mafito
 15 O kgotshe mabifi o tletse phetsetso.
- 16 Majakane ha se ho nyefola,
 17 Ba bolela ha ba pholositswe ba kganya,
 18 Ba bolela ha ba bang e le bahetene ba tala,
 19 Dihele di ahlame di ba letetse,
 20 Mollo wa sebaobole o tuka o ba emetse.

- 3.1 Thothokiso ee ke ya mofuta ofe? Fana ka lebaka la karabo ya hao. (2)
- 3.2 Bolela hore ha ho buuwa ka Majakane ho buuwa ka bomang. (2)
- 3.3 Ke phetapheto ya mofuta ofe e sebedisitsweng melathothokisong ya 4 le 5 mme bohlokwa ba yona ke bofe? (2)
- 3.4 Molathothokisong wa 14 ho sebedisitswe molaphollatsi/enjambamente/molamotjetje/molatswelli/pholletso. Hlalosa bohlokwa ba mokgabisopuo oo. (2)
- 3.5 Akaretsa ditaba tsa qotso ena ka polelo e le nngwe e fupereng moelelo o phethahetseng wa thothokiso. (2)

[10]**KAPA**

POTSO YA 4

Bala qotso ena ka hloko e be o araba dipotso tse e latelang.

Mmadiberwane – T Leballo

1 Thabadimahlwa ha morena Mafafa,
2 Thaba di meho di habo kgotso le nala,
3 Ho ne ho le teng pabala ya mosadi
4 Mahlo a le bophatswa ba lehodi,
5 Meno a le boswana e le phophi ya lebese,
6 Nko e tshorile jwalo ka nale ya motjhini.

7 Mosadi eo ka lebitso ke Mmadiberwane,
8 Motho e le sentebale nonyana ya lewatle,
9 Motho e le setshwana se moropotsana,
10 Theka e ka la mmamodukule,
11 Ngwana a rafohile a tshabile lefatshe,
12 Ngwana e le seilatsatsi wa tshomong.

13 Mmadiberwane e ne e se sebapallwa,
14 E ne e se potele e kgwathwang ka lehlaka,
15 O ne a tshajwa ke bana le ke bomma bona,
16 A tshajwa ke basadi le banna ba bona,
17 Mosadi a mo otlala a mo tlole hodimo,
18 Mosadi a mo diha a mo kotsame hodimo.

19 Ruri bitsolebe ke seromo,
20 Haeba ke lefutso o ne a feteletse,
21 Hoba o ne a sa tswa tseleng empa a feteletse,
22 Mekgwa le diketso di ne di mo paka,
23 Dipuo le metsamao di ne di mo hlalosa,
24 Hore enwa ha se mosadi ke torobetshe.

- 4.1 Qolla lebitsommarane le sebedisitsweng moleng wa 1 o be o bolele hore bohlokwa ba lona ke bofe. (2)
- 4.2 Molathothokisong wa 7 ho sebedisitswe tatelano e sa tlwaelehang ya mantswe. Hana sebetsa/lekgetha lee la bothothokisi le bitswang? (1)
- 4.3 Molathothokisong wa 17 le 18 ho sebedisitswe phetapheto ya sebopeliso. Hlalosa bohlokwa ba phetapheto eo melathothokisong ena? (2)
- 4.4 Ha ho letshwao la ho bala qetellong ya molathothokiso wa 3. Bolela hore lekgetha/sebetsa sena sa bothothokisi se bitswang o be o bolele hore bohlokwa ba sona ke bofe thothokisong. (2)

4.5 Ke lentsweng lefe temanathokisong ya 2 moo ho sebedisitsweng kgonyetso? (1)

4.6 Akaretsa se bolelwang ke temanathokiso ya 3 ka mantswa a hao a fupereng mohopolo wa sehlooho. (2)
[10]

KAPA

ELA HLOKO: THOTHOKISO EO LE SA ITHUTANG YONA

Kgetha mme o arabe FEELA POTSO ya 5 kapa ya 6. O se arabe dipotso tsena ka bobedi.

POTSO YA 5

Bala qotso ena ka hloko e be o araba potso e latelang.

Ngwana lehlaswa – KE Ntsane

- 1 Taumoholo a kgaphola matlotlo haholo,
- 2 A kgapholela wa ho fela kgorula,
- 3 Ngwana a tlatsa dipakotho a ebasela,
- 4 Yaka hlanya la mosadi thoto dikatana.
- 5 Katana tsa ngwanenwa ke kgauta,
- 6 Ke silifera tjehelete di feta sekete.
- 7 Tlotlo ngwana o tla le ja kae?
- 8 Tlotlo lapeng le hloka baji,
- 9 Theohela hole sebakanyana
- 10 Metsaneng tjehelete ha e jewa.
- 11 Ho esa ngwana a tshwara pere a kalla,
- 12 A tshwara pitsi e hana disale.
- 13 Motseng o moholo o fihlile a botsa,
- 14 A botsa hotele ya barui e kae,
- 15 Ba mo jwetsa ba se ke ba mo swetsa.
- 16 Ba qhwayana ka mahlo ba hlollwa,
- 17 Ngwanenwa o buang batho re lapa,
- 18 Batho re phela ka dilopi ho le bohloko.

Sekaseka thothokiso ena ka ho qoqa ka makgabane/bonono/dihlomo/dibetsa/bokgabo ba bothothokisi boo sethothokisi se bo sebedisitseng thothokisong ena mme o be o totobatse bohlokwa ba makgabane ao. Karabo ya hao e be mantswa a 250–300. [10]

KAPA

POTSO YA 6

Araba POTSO YA 6 haeba o sa ka wa araba POTSO YA 5 ka hodimo.

Bala thothokiso ena ka hloko e be o araba dipotso tse e latelang.

Ngwana lehlaswa – KE Ntsane

1 Taumoholo a kgaphola matlotlo haholo,
2 A kgapholela wa ho fela kgorula,
3 Ngwana a tlatsa dipakotho a ebasela,
4 Yaka hlanya la mosadi thoto dikatana.
5 Katana tsa ngwanenwa ke kgauta,
6 Ke silifera tjhelete di feta sekete.

7 Tlotlo ngwana o tla le ja kae?
8 Tlotlo lapeng le hloka baji,
9 Theohela hole sebakanyana
10 Metsaneng tjhelete ha e jewe.
11 Ho esa ngwana a tshwara pere a kalla,
12 A tshwara pitsi e hana disale.

13 Motseng o moholo o fihlile a botsa,
14 A botsa hotele ya barui e kae,
15 Ba mo jwetsa ba se ke ba mo swetsa.
16 Ba qhwayana ka mahlo ba hlollwa,
17 Ngwanenwa o buang batho re lapa,
18 Batho re phela ka dilopi ho le bohloko.

- 6.1 Thothokiso ee ke ya mofuta ofe? Fana ka lebaka la karabo ya hao. (2)
- 6.2 Ke bokgabo bofe bo sebedisitsweng molathothokisong wa 5, mme bo bohlokwa jwang thothokisong? (2)
- 6.3 Qolla mola oo ho wona ho sebedisitsweng lebotsi. (1)
- 6.4 Phetapheto e tshekalletseng ya mantswa e fumanwa melathothokisong efe? (1)
- 6.5 Molaphollatsi/Enjambamente e fumanwa molathothokisong wa 9. Hlalosa bohlokwa ba yona molathothokisong. (2)
- 6.6 Akaretsa se bolelwang ke qotso ena ka ntlha e le nngwe e jereng mohopolo wa sehlooho. (2)

[10]**MATSHWAO OHLE A KAROLO YA A: 30**

KAROLO YA B: PADI/NOVELE

Karolong ena araba potso ho tswa bukeng eo o ithutileng yona.

Haeba o kgetha ho araba mofuta wa **potso e telele** (ya moqoqo) KAROLONG YA B, o tlameha ho kgetha mofuta wa **dipotso tse kgutshwane** KAROLONG YA C. Ebang o araba mofuta wa **dipotso tse kgutshwane** KAROLONG YA B, teng jwale o tlameha ho araba mofuta wa **potso e telele** (ya moqoqo) KAROLONG YA C. Sena se bolela hore qetellong ya kgetho ya hao o tlameha e be o arabile potso e le NNGWE ya **mofuta wa potso e telele** (ya moqoqo) le potso e le NNGWE ya mofuta wa **dipotso tse kgutshwane**.

POTSO YA 7: BOTSANG LEBITLA – KPD Maphalla

Diketsahalo tsa padi di phediswa le ho ntshetswa pele ke **mefuta e fapaneng ya baphetwa** ka diketso le dipuo tsa bona. A ko totobatse mefuta ena e latelang ya baphetwa pading ena ka ho re kumela ka diketso le dipuo tsa bona: Hopola ho itshetleha ka padi yohle ha o ntse o qoqa. Moqoqo wa hao e be wa bolelele ba mantswe a 400–450.

- Mophetwa wa sehlooho
- Mohanyetsi/molwantshi wa mophetwa wa sehlooho

[25]**KAPA****POTSO YA 8: BOTSANG LEBITLA – KPD Maphalla****TEMA YA 1**

Bala qotso ena ka hloko o nto araba dipotso tse e latelang. Hopola hore dipotso di itshetlehile ka dikahare tsa buka kaofela.

Ka tsatsi le leng ha utlwahala hore Mohanuwa o se a ratana le mkganni e mong ya hlohang a tliša diphahlo moo lebenkeleng labo. Taba ena ya tshwara Tsietsi ha bohlokwana, empa a e lala ka mmele, a nna a e lekola. A itshedisa ka hore ho ne ho se ho ntse ho hlakile hore eo Mohanuwa ha se motho wa nnete. O ne a na le ho halefela Tsietsi ha barwetsana ba ka bua le yena ha monate, e be o se a re ke dikgarebe tsa hae. O ne a le mabefi tjena, athe o tseba ditaba tsa hae, mme o mpa a inetela Tsietsi wa batho hore a hlahelle a le ditshila mme a sa tshepahale. Eka ba jwalo kaofela batho ba sa tshepahaleng. Ba bohale. Ha ba mamele. Ba belaela le ntshintshi ha e feta.

Tsietsi a nna a itshebeletsa, a boloka tjhelete ya hae ka tshwanelo. O ne a sa reke dijo. O ne a eja hona lebenkeleng mona. Hoo a neng a ho reka e ne e le diaparo feela. A hla a apara he mora Molakolako, ya eba mohlankana, lenyoronyoro la ho hlabelwa modidietsane ke boMmabanana.

- 8.1 Mohanuwa eo ho buuwang ka yena qotsong ee o amana jwang le Tsietsi? (1)
- 8.2 Kamano eo o e boletseng karabong ya hao ya 8.1 e ile ya fediswa/qetwa ke eng? (2)
- 8.3 Boitshwaro ba Mohanuwa bo re totoballetsa eng ka semelo sa hae? (2)
- 8.4 Nkgono Mmantsoteng o ne a amana jwang le lelapa la ha Molakolako? (1)
- 8.5 Phofu ya ho qetela eo Tsietsi a ileng a e bolaya pele a bua mantswe ana **'Thabang le nna'** e bile mang? Ebe motho eo o ne a bolauwa ka mabaka afe? (2)
- 8.6 Ke maqiti afe ao Tseleng le Tsietsi ba ileng ba a etsa ho balehisa Tsietsi sepetlele nakong eo a neng a lebetswe ke mapolesa? (2)
- 8.7 Ke phapano efe eo re e eellwang pakeng tsa lebitla la Tseleng le lebitla le leholo la lelapa labo Tsietsi le Sekgutlong? (2)

TEMA YA 2

Bala qotso ena ka hloko o nto araba dipotso tse e latelang. Hopola hore dipotso di itshetlehile ka dikahare tsa buka kaofela.

'O le tshabe lerato la kajeno.' Ho realo mosadimoholo e mong ho e mong, ha a bona batjha bao ba ithatetse ka kobo moo setulong se ka morao. 'Rona ha se ntho eo re neng re ka e leka eno. Tjhee, re tla reng athe mehla e a fetoha? Ke sona sejwalejwale ba hlolang ba se bolela.'

Ya emisa setopong sa bone. Baeti ba lefa. Baeti ba palama. A e kgwaphola mokganni wa kajeno. Ya dumela tsela. Ya dumela hodimo. Ya dumela tlase. Ba e kgotsa ba e tlwaetseng ha e tsamaya ka mokgwa ona, ba re kajeno ha e kgannwe ke mauthwauthwane, e tshwerwe ke lebelele la mokganni. Ba mo tshela ka ditlatse. Yaka jwale ba mmaka materebe moreso. A phahamisa koto tsa bo teng, a diha koto tsa bo teng. Ya hoballa nthwa bo teng. Ya jajametsa.

'Tshela mafura motjhana, ho hole moo re yang!' ke makako a e tlwaetseng ao a e kgotsang. Basadibaholo ba se ba boborane feela, ba rapella ka dipelong. Ba se ba belaela hore enwa ya sa ba feng ditekete ke ya jwang.

Ya ema setopong sa bohlanano. Baeti ba palama. Baeti ba lefa. Ha kena e mong motho. Enwa motho ha se moeti jwalo ka ba bang. Enwa ke mohlalobi wa dibese, ya hiretsweng ho hlahloba le ho hlokomela hore bakganni ba kganna hantle, le ho re ha ba hlekefetse bapalami.

- 8.8 Ha Tsietsi le Tseleng ba ntse ba hahlaula, ba kile ba nkela monnamoholo wa ngaka mokotlana wa tjehelete. Akaretsa ditaba tsa ketsahalo ena ka mantswa a hao. (2)
- 8.9 Ha diketsahalo tsa pale di ntse di eketseha, Tsietsi o bonahala a se a thatafaditse pelo ya hae ka mokgwa o makatsang. Ebe sena se ile sa bakwa ke eng? (2)
- 8.10 Ho kena sesoleng ho bile le tshusumetso efe morerong wa Tsietsi wa ho itwanela bophelong? (2)
- 8.11 Kgohlano e neng e le pakeng tsa Tsietsi le rangwanae Kotsi e ne e ka fediswa jwang? (2)
- 8.12 Ho ya ka wena, o nahana hore mongodi o atlehile ho re bopela setshwantsho sa mophetwa wa sehlooho ya atlehileng tlasa maemo a thata a bophelo? Hlahisa dintlha tse tharo mme o totobatse sena ka diketsahalo tsa sengolwa. (3)
- 8.13 Molaetsa oo mongodi a o hlahisang phuthulohong ya poloto ya sengolwa sena ke ofe? Hlalosa ka botlalo. (2)
[25]

KAPA

POTSO YA 9: *DIEPOLLO* – T Seema

Hangata mongodi wa padi o re senolela semelo sa baphetwa ka diketso le dipuo tsa bona ha kgwele ya padi e ntse e phutholoha. Qaqisa kamoo mongodi wa pale ena a re senolelang **semelo sa baphetwa** bana ba latelang. Hopola ho itshetleha ka padi yohle ha o ntse o qoqa. Moqoqo wa hao e be wa bolelele ba mantswa a 400–450.

- Dikenkeng
- Dibakiso

[25]

KAPA

POTSO YA 10: DIEPOLLO – T Seema**TEMA YA 1**

Bala qotso ena ka hloko o nto araba dipotso tse e latelang. Hopola hore dipotso di itshetlehile ka dikahare tsa buka kaofela.

'Monna eo e ne e le motjhesi wa Dikenkeng, Moses. Ke ka hoo ke reng lentswe la hae le ne le tlwaelehile tsebeng tsa ka. Ka nako e nngwe ba kile ba etela ha ka ba le babedi le Dikenkeng. Ke ne ke mo tseba e le lepolesa hape e le radipolotiki, ntho eo ke neng ke sa e tsebe ka yena ke hore e ne e le leaskari, mpimpi ya mapolesa. Ke ne ke hlolletswe ha ke nahana kamoo ke neng ke phetletse Dikenkeng sefuba kateng. Ke ne ke mo nkile e le motswalle wa hlooho ya kgomo, motho eo re ntshanang se inong. Ke ne ke sa tsebe hore ke nta selomela kobong.

Ka nako tse ding motswalle ya haufiufi, eo o mo tshepileng a ka o tshehisa ka meno, athe o o etsa tsuonyana robala. O o kwetletse lerumo ka kobong. Ke ka lebaka leo ho leng thata ho tshepa motho. Ke ne ke sa batle letho ha ke kgutla ho Dikenkeng. Ka kena ka tlong ke rabaraba, ke tshwara hona ke tlohela hwane ke sa tsebe ntho eo ke e etsang, eka ke a hlanya. Ka nako eo Pontsho o ne a ntse a hlatswa dijana.

- 10.1 Pontsho eo ho thweng o ne a ntse a hlatswa dijana, o ne a amana jwang le Zeblon Ramokgopa? (1)
- 10.2 Yena Pontsho enwa mohlankana wa hae e ne e le mang? (1)
- 10.3 Ka mantswe a hao a ko re qoqele hore Diepollo o ile a tsebana jwang le Dikenkeng. (2)
- 10.4 Nako e totobatswang temeng ee e bontsha hore baphetwa bana ba ne ba phela nakong ya ...? (1)
- (Kgetha karabo e nepahetseng ho tsena mme o ngole tlhaku ya karabo e nepahetseng feela):
- A Kgethollo le kgatello ya semorabe
 B Mehlang ya difaqane
 C Sekgalekgale
 D Mehlang ya madimo (1)
- 10.5 'Ka nako tse ding motswalle ya haufiufi, eo o mo tshepileng a ka o tshehisa ka meno, athe o o etsa tsuonyana robala.' Hoo ke nnete hakae, ha o ho bapisa le dikamano pakeng tsa Diepollo le Dikenkeng? (2)
- 10.6 Sepheo sa mongodi e ne e le sefe ka tshebediso ya boloi ba nkgono Motsokapere? (2)

TEMA YA 2

Bala qotso ena ka hloko o nto araba dipotso tse e latelang. Hopola hore dipotso di itshetlehile ka dikahare tsa buka kaofela.

Dibakiso o ne a robehile moya haholo hoo qetellong a ileng a kgaohana le mohlankana wa hae. A tlohela mosebetsi, a batla mosebetsi o mong hape kwana Tloutle sepetleleng sa Roma. Re ne re bonana ha a tlile Maseru ka mabaka a mosebetsi kapa ha a ya ha habo Maqhaka. Nako e kgolo le e nyane ha ke bona Raitlhwana ke ne ke hopola Dibakiso, a ntshiya ka bodutu eo motho. E ne e le yena feela motswalle wa Maseru. Ke ne ke utlwile bohloko jwalo ka yena, e ne e le ntho e bohloko ho lahlehelwa ke motho eo o mo ratang lebitsong feela la bodumedi le morabe. Ho tlohela mosebetsi Maseru ho entse hore a fole moyeng, a qale bophelo bo botjha. Empa boMotsheba bona ba ne ba sa bone ditaba ka ho tshwana. Ha ba bua ka Raitlhwana ba ne ba etsa metlae ka yena le Dibakiso.

- 10.7 Ho ya ka ditaba tsa padi ee, o nahana hore ebe batswadi ba Dibakiso le ba Raitlhwana ba sebeditse ditaba tsa bana baa ba bona ka toka? Fana ka lebaka la karabo ya hao. (3)
- 10.8 Hlalosa hore ha o ne o le maemong a Dibakiso le Raitlhwana o ka be o ile wa sebetsa ditaba tsa hao jwang. (2)
- 10.9 Bontsha **phapano** e teng pakeng tsa ditaba tse amanang le tjhobediso ya Diepollo le tse amanang le ho ba kgahlanong ha batswadi ba Dibakiso malebana le lenyalo la hae le Raitlhwana. (2)
- 10.10 O ipapisitse le ketsahalo ya ho dula ha Diepollo ha nkgono Motsokapere bontsha hore nkgono Motsokapere o ne a na le kamano e itseng le Diepollo. (2)
- 10.11 Ha Diepollo a ntse a sebetsa sepetlele sa Mmadiako, o ile a etsa qeto ya ho kgutlela Lekokoaneng ho ya bona ba ha malomae Theko. Bolela hore sepheo sa ketelo eo ya hae e ne e le sefe. (2)
- 10.12 Ho ya ka moralo wa pale ena, ebe ke mofuta ofe wa kgohlano o iponahatsang ho mophetwa wa sehloho? (1)
- 10.13 Akaretsa molaetsa o totobatswang ke sengolwa sena ka mantswa a hao. (2)
- 10.14 Ka mantswa a hao bolela hore na padi ena e nehelana ka sephetho se sa lebellwang jwang qetellong ya yona, mme o ipapise feela ka leeto la Diepollo la ho ya ha Rammulotsi. (2)

(2)
[25]

KAPA

POTSO YA 11: MME – NP Maake

Hangata mongodi wa padi o re senolela semelo sa baphetwa ka diketso le dipuo tsa bona ha kgwele ya padi e ntse e phutholoha. Qaqisa kamoo mongodi wa pale ena a re senolelang **semelo sa baphetwa** bana ba latelang. Hopola ho itshetleha ka padi yohle ha o ntse o qoqa. Moqoqo wa hao e be wa bolelele ba mantswe a 400–450.

- Tsekiso
- Rakgadi

[25]**KAPA****POTSO YA 12: MME – NP Maake****TEMA YA 1**

Bala qotso ena ka hloko o nto araba dipotso tse e latelang. Hopola hore dipotso di itshetlehile ka dikahare tsa buka kaofela.

Mohlang oo, ha Rakgadi ho ne ho jewa nama, ya jewa batho ba ba ba itatswa menwana. Ho tloha tsatsing leo, ya ba monna enwa, ya neng a sa tsejwe, wa ha Mofokeng, o se a ithehetse setswalle le ba lelapa la Rakgadi, re bolela yena Rakgadi le moradiae Dikeledi. O ne a ye a fihle a kgwaetse dijo tsa mefutafuta ha kgwedi e fedile. A fihle a di siele Rakgadi le Dikeledi, e be kgora ka lapeng. Ka nako e nngwe o ne a ye a fihle le metswalle ya hae, ba tliilo boha thelevishene mona ha Rakgadi, hobane mane komponeng moo ba neng ba dula teng, ya teng e ne e dula e robebile.

Ka nako e nngwe ntate enwa, re mpa re re ntate le ha motho wa rona a ne a bonahala hore o sa le motjha, o ne a ye a fihle Rakgadi a le siyo, mme a fumane Dikeledi a le mong. Le ha ho le jwalo, o ne a amohela, hoba ke ngwana lapeng, mme o a mo tseba ntate enwa. Jwalo ka Rakgadi, Dikeledi le yena o ne a nne a fumane dimphonyana, a rekelwe hona le hwane. Ka nako e nngwe a tlelwe le dibuka, dipene, le dintho tse ding tse hloka halang sekolong.

- 12.1 Ha Dikeledi a ne a tla fumana sepatjhe sa tjelele o ne a le hokae mme o ne a ilo etsang moo? (2)
- 12.2 Ka mantswe a hao a ko akaretse seo Dikeledi a ileng a se etsa kgetlo la pele ha a kopana le Thollo Mofokeng ka mora ho re a fumane sepatjhe sa hae. (2)
- 12.3 Taba ya hore ngwana ngwanana a etse seo Dikeledi a se entseng ha a bona Mofokeng potsong ya 12.2, Mofokeng o ile a se tadima e le ketso ya boitshwaro ba mofuta ofe? (2)
- 12.4 Ka mantswe a hao hlalosa maikutlo ao Mofokeng a ileng a ba le wona nakong eo rakgadi a mo nehang tjelele eo a neng a nahana hore e lahlehetse ruri. (2)

- 12.5 Dikamanong tsa lerato pakeng tsa Dikeledi le Tsekiso, Tsekiso o hlokile botshepehi ho Dikeledi. Bolela ketsahalo e soto e bontshang ho hloka botshepehi eo Tsekiso a ileng a e etsa mme ya utlwisa Dikeledi bohloko haholo. (2)
- 12.6 Ho ya ka tlwaelo ya Basotho, pele tshebeletso ya lepato la mofu le qala, ba leloko ba dumellwa ho mo sheba la ho qetela pele a tswa ka tlong. Ke ka lebaka la eng ha Mofokeng le Bafokeng ba Matatiele ba sa ka ba etsa jwalo? (2)
- 12.7 Ho ya ka moo mongodi a re hlahiseditseng baphetwa ba hae ka teng, o ka re Diseko o hlahisitswe e le mophetwa wa mofuta ofe? Fana ka lebaka la karabo ya hao (3)
- 12.8 Diketsahalo tsa padi ena di totobatsa hore ho ne ho phelwa nakong efe le tikolohong ya mofuta ofe? Fana ka lebaka la karabo ya hao (3)
- 12.9 Lebaka le etsang Rakgadi a nne a amohela dimpho tsa Mofokeng le ha a sa mo tsebe ke hobane o ne a ...
- (Kgetha karabo e nepahetseng ho tsena mme o ngole tlhaku ya karabo e nepahetseng feela)
- A mo tshepa a se a mo nkile jwalo ka motswalle wa lelapa.
 B mo lefisa bakeng sa ho mo thonthodisa sepatjhe sa hae.
 C batla hore a nyale Dibakiso.
 D batla hore a hlalise Dikeledi mohlankana wa hae Tsekiso.
 E mo ja tsuo. (1)

TEMA YA 2

Bala qotso ena ka hloko o nto araba dipotso tse e latelang. Hopola hore dipotso di itshetlehile ka dikahare tsa buka kaofela.

'Ke ne ke ikonka ka wena hohle moo ke tsamayang, mme sehlopheng se seng le se seng ke ne ke fana ka wena, o le mohlala o motle, wa ngwana ya ikemiseditseng ho ya hole ka thuto. Jwale ha e le moo o mphoqile tjena ha ke tsebe hore ke tla reng. Ha se nna feela ya ikgantshang ka wena. Le matitjhere a mang a ikgantsha jwalo ka nna, haholoholo titjhere Masitha, eo o leng sehlopheng sa hae. Ha ba bangata bana ba tshwanang le wena sekolong sena, ke ka hoo re leng motlotlo ka wena. Empa ha o ikgethetse tsela eo, mme o na le bonnete ba hore ho nyalwa ke seo o se batlang hona jwale, ho lokile, ha ho ka moo nka etsang ho re o fetole maikutlo a hao.'

Ha a bua mantswa ana teng, Dikeledi ka pelong o ntse a re, 'Ke a kgolwa o batla ke be lefetwa jwalo ka wena. Nna ha se nna ya itseng o se nyalwe, o be o be mokana.' Hoja mmisi Lekena mantswa ana o ne a a utlwa, o ne a ka ba kae?

- 12.10 Mantswe a buuweng ke mmisi Lekena a reng: '*Ke ne ke ikonka ka wena ...*' a totobatsa hore Mmisi Lekena ke motho wa semelo sa mofuta ofe?

(Kgetha karabo e nepahetseng ho tsena mme o ngole tlhaku ya karabo e nepahetseng feela)

- A Ya ikgantshetsang batho ba maemo a tlase.
 B Ya iponang eka yena ha a etse diphoso bophelong.
 C Ya nang le lerato baneng ba sekolo.
 D Ya ratang bana ba sekolo ba sa mameleng. (1)

- 12.11 Ha o ne o le Mmateboho, o nahana hore o ne o tla itshwenya ka ho hlokomela motho ya neng a kula ka mokgwa oo Mme a neng a kula ka wona, empa a sa batle ha o mo fumanela thuso ya dingaka? Fana ka lebaka la karabo ya hao. (3)

- 12.12 Bongoding ba hae mongodi o sebedisitse tshwarello/phanyeho/teketliso/tebello e le setaele seo a se sebedisang ho ntshetsa pele diketsahalo tse ding paleng. Qolla ketsahalo e le nngwe feela eo o nahanang hore mongodi o sebedisitse lewa lena la bongodi ho yona. (2)
[25]

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA B: 25

KAROLO YA C: TSHWANTSHISO/TERAMA

Araba potso ya buka eo o ithutileng yona feela karolong ena. Haeba o ile wa kgetha ho araba mofuta wa potso e telele (ya moqoqo) KAROLONG YA B, o tlameha ho araba mofuta wa **dipotso tse kgutshwane** KAROLONG YA C. Athe haeba o arabile mofuta wa **dipotso tse kgutshwane** KAROLONG YA B, o tlameha ho araba mofuta wa **potso e telele** (ya moqoqo) KAROLONG YA C. Sena se bolela hore qetellong ya kgetho ya hao o tlameha hore o be o arabile potso e le NNGWE ya **mofuta wa potso e telele** (ya moqoqo) le potso e le NNGWE ya **mofuta wa dipotso tse kgutshwane** KAROLONG YA B le ya C.

POTSO YA 13: SEYALEMOYA – RH Moeketsi

'Mme Mpolaye' – J Radebe

Moralong wa terama re ye re fihle moo diketsahalo tsa terama di bang mafitofito, mme di rarahanang haholo pele di fihla sehlohlolong. Bontsha kamoo mongodi a atlehileng kateng ho hlahisa **tharahano**, **sehlohlolo** le **tharollo** terameng ena. Moqoqo wa hao e be wa bolelele ba mantswe a 400–450. [25]

KAPA

POTSO YA 14: SEYALEMOYA – RH Moeketsi**TEMA YA 1**

Bala qotso ena se latelang ka hloko, e be o araba dipotso tse e latelang. Hopola hore dipotso di itshetlehile ka dikahare tsa terama kaofela.

Ha le thakgiswe

Kotopi: Ke lorile ntate le ntatemoholo ba nketetse, mme taba e nthabisang ke ena ya ho re ba ne ba shebahala ba thabile. Mantswe a hanang ho tswa kelellong ya ka ke mantswe a ntatemoholo torong, ha a ne a re ha nka tsamaya ka tsela ya bona, ba tla nthusa hore leruo lena la ka le ate.

Sebuweng: Tjhe, bao e ne e le batho ka nnete. Mosotho ha a bua ka bona o ne a nepile ha a ne a re sejana se setle ha se jele. Batho ba neng ba rata borapedi, motho mohla a sa yang kerekeng e le mabaka a utlwahalang.

Kotopi: Empa ho na le se ileng sa mmakatsa torong eo ya ka.

Sebuweng: O ile wa makatswa ke eng jwale?

Kotopi: Nakong eo ntate le ntatemoholo ba mphurallang ka yona, ba tsamaya, ke ha Makau a eme pela ka.

Sebuweng: Mang! O re mang? Makau! Ka nnete o lorile toro ya mohlolo. Makau o ne a batlang torong ya hao athe ha se mohaeno?

Kotopi: Ke yona ntho e etsang hore o bone ke ntse ke le dikobong tjena, ke thuisa yona taba eo, empa le yena o ile a ntlela ka tse monate.

Sebuweng: Tse monate tsa eng athe ha ho motho ya ratang Makau motseng moo bitsong la diretlo tsena tseo a tummeng ka tsona ha a qeta a be a ipitsa ngaka?

- 14.1 Sebapadi sa sehlooho tshwantshisong ee ke mang? Fana ka lebaka la karabo ya hao. (2)
- 14.2 Ho ya ka ditaba tsa terama ee ke ka lebaka la eng ha Sebuweng a ileng a makala ha monnae a mmolella hore torong ya hae o ile a bona Makau? Fana ka lebaka le le leng. (2)
- 14.3 Torong ya Kotopi, ke eng e ileng ya etsa hore a kgolwe ha Makau a mmolella hore o tla mmontsha moo a tlang ho fumana leruo leo a le tshepisiwang ke badimo ba hae teng? (2)

- 14.4 Ho ya ka ditaba tsa terama ee o ka re Makau e ne e le motho wa semelo se jwang? Tshehetsa karabo ya hao. (2)
- 14.5 Ho ikamahanya ha Kotopi le Makau ho ile ha baka kgohlano e kgolo pakeng tsa Kotopi le Sebuweng. Hlalosa hore kgohlano eo ke **ya mofuta ofe** o be o fane ka **lebaka** la karabo ya hao. (3)

TEMA YA 2

Bala qotso ena se latelang ka hloko, e be o araba dipotso tse e latelang. Hopola hore dipotso di itshetlehile ka dikahare tsa terama kaofela.

Kotopi:	Tjhe, ka nnete o ntlhotse, ho nkgga matekwane feela mona. Jwale e le hore re tla sebetsa jwang?
Rampou:	Ha re fihla ho yena, wena o tle o pote sefate ka pele, o ipotsise ho hong ho itseng. Nna ke tla mo hlaha ka morao, ke tla mo hlaba ka thipa ena hang feela, mme e tla ba ho fedile ka yena. A re se hlodiye he hobane re se re fihlile ho yena. Ke yane moo a dutseng. Hlo lebe ho yena ke tla o sala morao!
Kotopi:	Banna, athe ho nanarela motho ho tjee. Ha ke a tshoha le kgale. E re ke hle ke dumedise ... Hoha, wa mma, ke tletsetletse le naha bosiu, ke lahlehetswe ke konyana ... Na ebe ha o eso e bone?

- 14.6 Ke morero ofe o phethahatswang ditabeng tsa qotso ee? (1)
- 14.7 Ha Kotopi a ntse a dumedisa motho enwa ya neng a mo nanarela, Rampou yena o ne a le kae, a etsang? (1)
- 14.8 Ho ya ka tshwantshiso ee, diketsahalo tse etsahalang mona di totobatsa tikoloho le nako efe? Fana ka lebaka la karabo ya hao. (3)
- 14.9 Ka mantswe a hao akaretsa kamoo sehlooho sa tshwantshiso ena, 'Ha le thakgiswe' se amanang le ditaba tsa tshwantshiso ena kateng. (2)
- 14.10 Ho thwe: *'Ke bosiu bo latelang ha Kotopi. Ho robetswe mme yena o ntse a phofa.'*
O nahana hore ke ka lebaka la eng ha Kotopi a ne a phofa a sa kgone ho kgaleha hantle ha a robetse? (2)
- 14.11 Jwalo ka mosadi ya nyetsweng, o nahana hore ke hantle hore Sebuweng a se ke a tshehetsa monna wa hae nakong eo a neng a batla hore leruo la hae le ate? Fana ka lebaka la karabo ya hao. (3)
- 14.12 Ho ya ka kutlwisiso ya hao ya terama ee, o ka re mongodi o re senolela sehlohlolo sa yona ketsahalong efe? (2)

[25]**KAPA**

POTSO YA 15: HAESO MAFOTHOLENG – CJ Teleki

Moralong wa terama re ye re fihle moo diketsahalo tsa terama di bang mafitofito, mme di rarahanang haholo pele di fihla sehlohlolong. Bontsha kamoo mongodi a atlehileng kateng ho hlahisa **tharahano** le **sehlohlolo** terameng ena. Moqoqo wa hao e be wa bolelele ba mantswe a ka bang 400–450.

[25]**KAPA****POTSO YA 16: HAESO MAFOTHOLENG – CJ Teleki****TEMA YA 1**

Bala qotso ena ka hloko o nto araba dipotso tse e latelang. Hopola hore dipotso di itshetlehile ka dikahare tsa buka kaofela.

Jwalane: Ho lokile! Tsamaya Molefi! (*Ho ba Molefi a tswa monyako a sala a bua a le mong*). Ao, o nahana hore ke a mo kgathalla? A se ke a ba a lebala hore e mong le e mong mona lefatsheng o na le tokelo ya ho etsa seo a se ratang ka nako eo a e ratang. Hape a se ke a ba a lebala hore mona lefatsheng ho na le banna ba bangata. O nahana hore ke na le taba le monna ya nyetseng kapa ya sa nyalang? Hleka o nahana hore ha ke sa ratane le monna wa motho ke tla ratana le monna wa phoofolo. Ha a tsebe hore ntata ngwaneo wa ka o na le mosadi? Ebe o nahana hore ho hlala le ho hlalwa ho tla ka yena? Ha a tsebe hore ho hlalwa le ho hlala kgale ho le teng mona lefatsheng.

- 16.1 Molefi o bonahala e le motho ya hlokang lehlohonolo leratong. Hlahisa ketsahalo e le nngwe e bontshang hore o ne a sa etse kgetho e ntle dikgarebeng. (2)
- 16.2 Hara dikgarebe tseo Molefi a kileng a ratana le tsona, ke efe eo o ka reng e ne e tla ba mosadi wa sebele? Tshehetsa karabo ya hao ka lebaka le kgodisang ho tswa tshwantshisong. (2)
- 16.3 Mapetla o ne a sa rate lelapa la ha Pitso, mme o ne a ikemiseditse ho le diha boemong boo le leng ho bona. Bolela lewa leo a neng a le sebedisa ha a fihla ha Pitso nakong eo a neng a batla ho anya Molefi leleme. (2)

- 16.4 Terameng ena Molefi o bonahala a hloka botsitso diqetong tseo a di etsang a bile a sa rate le ho amohela dikeletso. O ka re ke ketsahalo efe e le nngwe e bontshang hore ha se motho ya amohelang dikeletso? (2)
- 16.5 Tikoloho e na le tshusumetso e kgolo semelong sa dibapadi. Hlalosa kamoo tikoloho eo Morongwe a neng a holela ho yona e neng e mo hahlametse kateng boitshwarong ba hae. (2)
- 16.6 Bolela diphetho tse bosula tseo Molefi a ileng a iphumana a tobane le tsona ka mora hore a nyalane le Morongwe. (2)
- 16.7 Tshwantshisong ena, ho na le moo ho totobatswang hore batho ba ye ba ahe serobe phiri e se e jele. Dumellana le sena ka ho qolla ketsahalo e le nngwe tshwantshisong ena e totobatsang sena. (2)
- 16.8 Qotsong e ka hodimo Jwalane o sala a ntse a bua a le mong. Lewa lena le bitswang manolong ya dingolwa? Fana ka sepheo se le seng feela seo mongodi a yeng a sebedise lewa lena sengolweng sa hae. (3)

TEMA YA 2

Bala qotso ena ka hloko o nto araba dipotso tse e latelang. Hopola hore dipotso di itshetlehile ka dikahare tsa buka kaofela.

Mofammere:	Ke utlwile ba hae. A re ke re tlohelle eo taba. Banna ba heso, hoo e leng taba ke hore ho dikgwedi jwale ke bona eka Molefi ho na le ntho e mo jang.
Ngatane:	Ho dikgwedi jwale o bona eka ho na le ntho e jang Molefi? Tjhe, ha ke dumele. Hona ke haeba Molefi a ka jowa ke eng? Le se ke la lebala banna ba heso hore ha ho motho ya phelang hamonate jwalo ka Molefi. Ake le mpoelleng hore na, ke ntho efe eo Molefi a e hlokang. Molefi o na le kgarebe e ntle, e rutehileng, eo a ikgethetseng yona, eo e bileng e mo ratang le ho feta Montsheng.
Ramafothole:	Moo teng o buile moshana. Le nna ke bona ho se ntho e ka kgathatsang Molefi maikutlo. O se o buile ha o re ha ho letho le ka mo kgathatsang maikutlo, hobane o na le kgarebe e sebetsang, e bileng e pasitseng lengolo la mmasetase, le hona Cambridge University.

16.9 Ho ya ka tsebo ya hao ya tshwantshiso/terama ee le tsela eo Mofammere a kgathallang Molefi kateng a bileng a mo eletsa moo a bonang eka o a kgeloha, o ka re Mofammere ke sebakadi sa mofuta ofe?

Kgetha karabo e nepahetseng ho tsena mme o ngole tlhaku feela:

- A sa sehlooho
- B molwantshi
- C motshehetsi/mothusi
- D moferekanyi (1)

16.10 Hlalosa semelo sa Ngatane le Ramafothole ka ho totobatsa ka ketsahalo e le nngwe feela eo ba e entseng sengolweng sena. (2)

16.11 Ho ya ka ditaba tsa terama ee, o ka re molaetsa kapa thuto eo mongodi a batlang hore re ithute yona ka sengolwa see ke efe? (2)

16.12 Na o ka re mongodi o atlehile ho re bopela phethelo e amang maikutlo a mmadi tshwantshisong ee? Tshehetsa karabo ya hao ka lebaka. (3)
[25]

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA C: 25
MATSHWAO OHLE A PAMPIRI ENA: 80